ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତି

● ଶରତ କୁମାର ମହାନ୍ତି

ଲେଖକ ପରିଚୟ :

ଶରତ କୁମାର ମହାନ୍ତି (୧୯୩୮-୨୦୦୬)ଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଜରିପଡ଼ା, କଟକ । ଜଣେ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଭାବରେ ସୁପରିଚିତ । ଗଣିତଶାସ୍ତ୍ରର ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ କର୍ମଜୀବନ । ସେ ଧର୍ମ, ଦର୍ଶନ, ସାହିତ୍ୟ, ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ, ଇତିହାସ, ସଂସ୍କୃତି, ବିଜ୍ଞାନ ଇତ୍ୟାଦି ବହୁବିଧ ବିଷୟରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ସମାଲୋଚନା ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । 'ଆକାଶର ଆହ୍ୱାନ', 'ସକ୍ରେଟିସ୍ ଓ ପ୍ଲେଟୋ', 'ଅସ୍ତିତ୍ୱବାଦର ମର୍ମକଥା', 'ବିଜ୍ଞାନ ଦୃଷ୍ଟି', 'ସଂସ୍କୃତି ଅପସଂସ୍କୃତି', 'ଗାନ୍ଧି ମଣିଷ' ପ୍ରଭୃତି ତାଙ୍କ ରଚିତ କେତୋଟି ପୁସ୍ତକ ।

'ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତି' ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଲେଖକଙ୍କ ରଚିତ 'ବିଜ୍ଞାନ ଦୃଷ୍ଟି' ପୁସ୍ତକରୁ ସଂଗୃହୀତ । ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ବିଜ୍ଞାନମନସ୍କତା, ଅନାସକ୍ତ ଭାବ, ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତତା ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବରୁ ମୁକ୍ତ ରହି ବିଚାର କରିବା ଭଳି ବିରଳ ଗୁଣର ଭାବଧର୍ମ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଅଛି ।

କୌଣସି କଥା ବିଚାର କଲାବେଳେ କଅଣ ହେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ବା ନିଜକୁ ଆନନ୍ଦ ମିଳନ୍ତା, ଏ ପ୍ରକାର ଇଚ୍ଛାକୁ ଦମନ କରି, ଅନାସକ୍ତ ଭାବେ କେବଳ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କାରଣ ସହିତ ବିଚାର କରିବା ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ପରିଚୟ ଦିଏ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଥମରୁ ଏପରି ଧାରଣା ହେବାଦ୍ୱାରା ଅନେକେ ଏହାର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅନୁଭବ ନ କରିବା ସମ୍ଭବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ତା'ର କଥାକୁ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବୋଲି ଭାବୁଥିବାରୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ଗୁରୁତ୍ୱ ନ ବୁଝିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ମାତ୍ର ଟିକିଏ ଚିନ୍ତା କଲେ ଜଣାପଡ଼ିବ ଯେ ଯଦିଚ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋଭାବ ଏପରି ସାଧାରଣ ବୋଲି ଜଣାପଡୁଛି - ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋଭାବ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଅତି ବିରଳ । ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଶାସ୍ତ୍ରର ମତ ସବୁ ଅନ୍ଧଭାବେ ଗ୍ରହଣ ନ କରି, କୌଣସି ବ୍ୟାବସାୟିକ ଲାଭକ୍ଷତିର ଆଶା ନ ରଖି ଓ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଇଚ୍ଛାକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ, କେବଳ ସତ୍ୟର ଉଦ୍‌ଘାଟନପାଇଁ ନିରପେକ୍ଷ ଭାବେ ବିଚାର କରିବାର ଇଚ୍ଛା, ଶିକ୍ଷା ଓ ଶକ୍ତି ଅତି ଅଳ୍ପ ଲୋକଙ୍କର ଥାଏ । ଜଣେ ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ କଥା ଦେଖନ୍ତୁ । କ୍ଲାସରେ ପଢ଼ାଇଲାବେଳେ କିପରି କହିଲେ ଛାତ୍ରମାନେ ବୁଝିବେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ଚିନ୍ତାଧାରାର ବିକାଶ ହେବ, ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ ଧୀରସ୍ଥିର ଭାବେ ଭାବିଚିନ୍ତି ପଢ଼ାନ୍ତି । କେହି ଛାତ୍ର ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ ସେ ବିରକ୍ତ ନ ହୋଇ ବରଂ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବାକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରନ୍ତି ଓ ସବୁ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଭାବିଚିନ୍ତି

ଦିଅନ୍ତି । କ୍ଲାସ ବାହାରେ ସେହି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସହିତ ରାଜନୀତି ବା ଧର୍ମ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ଆଲୋଚନା କରନ୍ତୁ । ହୁଏତ ଦେଖିବେ, କ୍ଲାସରେ ଶିକ୍ଷକ ଧୈର୍ଯ୍ୟର ସହିତ ଭାବିଚିନ୍ତି ଓ ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଯେପରି ବୁଝାଉଥିଲେ ସେ ମନୋଭାବ ଆଉ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଧୀରସ୍ଥିର ଭାବେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କାରଣ ସହିତ କୌଣସି କଥା କହିବାକୁ ବା ଶୁଣିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି । ଧର୍ମ ବା ରାଜନୀତି ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମତ ଉପରେ ସନ୍ଦେହ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଓ ଏ ବିଷୟରେ ଯୁକ୍ତି କଲେ ସେ ବିରକ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି, ରାଗୁଛନ୍ତି ଓ କୌଣସି ଉପାୟରେ ନିଜର ମତାମତ ସବୁ ଠିକ୍ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ ସେ ବିଜ୍ଞାନକୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କଲେ ମଧ୍ୟ ଧର୍ମ ବା ରାଜନୀତି ସମ୍ପର୍କରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବୈଜ୍ଞାନିକ ।

ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କଲାବେଳେ ଆଉ କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ମତାମତ ଏପରି ଅବୈଜ୍ଞାନିକ ହୁଏ କାହିଁକି ? ଏହାର କାରଣ, ଆମର ବିଶ୍ୱାସସବୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଇଚ୍ଛାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଶ୍ୱାସର ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କାରଣ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମର ଅଧିକାଂଶ ବିଶ୍ୱାସ କେବଳ ଦିବାସ୍ୱପ୍ନ । ଯେଉଁ କେତୋଟି କଥାର ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କାରଣ ଥାଏ ସେଗୁଡ଼ିକ ଆମର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଇଚ୍ଛାର ସପକ୍ଷରେ ଥିବାରୁ ଏପରି ହୁଏ । ମନୋବୈଜ୍ଞାନିକ ବା ଦାର୍ଶନିକମାନଙ୍କ ବିଚାରକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ମଣିଷର ବିଶ୍ୱାସଗୁଡ଼ିକ ଭିତ୍ତିହୀନ ମଧୁର-ସ୍ୱପ୍ନ ବୋଲି ସାଧାରଣ ଭାବେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଆମେ ଜାଣିପାରିବା । ଅଧିକାଂଶ ଲୋକଙ୍କର ନିଜର, ନିଜ ପରିବାରର, ନିଜ ଜାତି ଓ ଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କଲାପରି ଅନେକ ବିଶ୍ୱାସ ଥାଏ । ନିଜକୁ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ବିଚାରଶୀଳ ଓ ନିଜର ମତାମତକୁ ନିର୍ଭୁଲ ବୋଲି ଅଧିକାଂଶ ଭାବନ୍ତି । ସେହିପରି ନିଜର ପରିବାରକୁ ସଂଭ୍ରାନ୍ତ ଓ ଆଦର୍ଶ ପରିବାର, ନିଜର ଜାତିକୁ ଅନ୍ୟ ଜାତିଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଏବଂ ନିଜ ଦେଶର ଇତିହାସକୁ ସବୁଠାରୁ ଗୌରବମୟ ବୋଲି ଅଧିକାଂଶ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ନିଜେ ପ୍ରକୃତରେ ଯାହା ନିଜ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାହାଠାରୁ ଅତି ଉଚ୍ଚ ଧାରଣା ମନୁଷ୍ୟର ଥାଏ । ଗୋଟିଏ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଳର ପ୍ରଚାରକମାନେ ନିଜ ଦଳ ଜୟଲାଭ କରିବାର ଯେତିକି ସମ୍ଭାବନା ରଖନ୍ତି, ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ଆଶା କରନ୍ତି । କୌଣସି ଯୁଦ୍ଧରେ ଭାଗ ନେଇଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶର ଲୋକେ ନିଜ ଦେଶ ବା ନିଜ ଦେଶ ଯେଉଁ ଦଳରେ ଅଛି, ସେହି ଦଳ ବିଜୟ ଲାଭ କରିବ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଭିତ୍ତିହୀନ ମଧୁର ସ୍ୱପ୍ନର ଏହିପରି ଅସଂଖ୍ୟ ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇପାରେ । ସତ୍ୟର ଆବିଷ୍କାରଦ୍ୱାରା ସମୟ ସମୟରେ ଆମର ମଧୁର ସ୍ୱପ୍ନରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ, ମାତ୍ର ତାହା କ୍ଷଣିକ । ନିଜକୁ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ବୋଲି ମନେ କରୁଥିବା ଛାତ୍ର ପରୀକ୍ଷାରେ ଖରାପ କଲେ ପ୍ରଥମେ ତା'ର ନିଜ ଯୋଗ୍ୟତା ଉପରେ ସନ୍ଦେହ ହୁଏ, ମାତ୍ର 'ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରର ଯୋଗ୍ୟତା ଜଣାପଡ଼େ ନା' ଇତ୍ୟାଦି ନାନା କଳ୍ପନା କରି ସେ ପୁଣି ପୂର୍ବର ମଧୁର ସ୍ୱପ୍ନ ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରିଯାଏ । ନିଜକୁ ଜଣେ ଅତି ପ୍ରତିଭାବାନ୍ କବି ମନେ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର କବିତାର ଆଦର ନ ହେଲେ ସେ ନିଜ କବିତାର ଦୋଷ ଥାଇପାରେ ବୋଲି ନ ଭାବି ଲୋକମାନେ ତାଙ୍କ କବିତା ବୁଝିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ବୋଲି ବିଚାର କରନ୍ତି । ଊଣାଅଧିକେ ମଣିଷ ଏହିପରି ଗୁଡ଼ିଏ ମଧୁର କଳ୍ପନାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନିଏ । ଉପରୋକ୍ତ ଛାତ୍ର ବା କବିଙ୍କ ପରି କେବଳ ଅତ୍ୟଧିକ କଳ୍ପନାବିଳାସୀ ଆମ ଆଖିରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ମଧୁର କଳ୍ପନାରେ ମଜ୍ଜିଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ବାର୍ଟ୍ରାଣ୍ଡ ରସେଲ୍ ଡ୍ରିମ୍ସ ଆଣ୍ଡ ଫ୍ୟାକ୍ଟସ୍ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ – ବସ୍ତୁତଃ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନାବସ୍ଥାରେ ଥାଏ । ବାହ୍ୟଜଗତର କୌଣସି ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଘଟଣାରେ କେବେ କେବେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକପାଇଁ ତା'ର ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ହୋଇଥାଏ, ମାତ୍ର ଅତି ଶୀଘ୍ର ସେ କଳ୍ପନାର ମଧୁର-ନିଦ୍ରାରାଜ୍ୟକୁ ଫେରିଯାଏ ।

କୌଣସି କଥାର ବିଚାର କଲାବେଳେ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିଶ୍ୱାସ ଠିକ୍ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ଏହା ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ – ଏପରି ମନୋଭାବ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧୀ । ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମତକୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ଲଦିଦେବାର ମନୋଭାବ ଥିବ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ନିରପେକ୍ଷଭାବେ ଯୁକ୍ତି ନ କରି ନିଜ ମତକୁ ସୁହାଇଲା ପରି ଯୁକ୍ତି କରିବା । ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜ ମତକୁ ଠିକ୍ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାପାଇଁ ଆମେ ଯୁକ୍ତିତର୍କକୁ କେବଳ ଅସ୍ତ୍ର ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିବା । ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତରାୟ ହେଲା ଆସକ୍ତିଭାବ । ଉପରୋକ୍ତ ବିଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷକ ଧର୍ମ, ରାଜନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତ ଥିବାରୁ ତାହାହିଁ ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ଏବଂ ଯୁକ୍ତିକୁ ସେ କେବଳ ଅସ୍ତ୍ର ରୂପେ ହିଁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି; ତେଣୁ ସେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତି ସହିତ ବିଚାର କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ଆସକ୍ତିଭାବ ଥିବ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ଯୁକ୍ତିତର୍କକୁ କେବଳ ଅସ୍ତ୍ରଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବୁ । ଆଲ୍‌ଡସ୍ ହକ୍‌ସଲେ ଏହି କାରଣରୁ ଅନାସକ୍ତଭାବ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଆଦର୍ଶ ମାନବ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । 'ଏଣ୍ଡସ୍ ଆଣ୍ଡ ମିନସ୍' ପୁସ୍ତକରେ ସେ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଅନାସକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିହିଁ ହେଉଛନ୍ତି ଆଦର୍ଶ ମାନବ । ସେ ତାଙ୍କର ଦୈହିକ ଅନୁଭୂତି, ରୁଚି, ଶକ୍ତି ଓ ପ୍ରଭୁତ୍ୱର କାମନା ପ୍ରତି ଆସକ୍ତ ନ ଥାନ୍ତି । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ରାଗ, ଘୃଣା, ସ୍ନେହ, ଧନସମ୍ପତ୍ତି, ସୁନାମ ଓ ସମାଜରେ ତାଙ୍କର ସ୍ଥାନ ପ୍ରତି ସେ ନିସ୍ପୃହ । ଏପରିକି ବିଜ୍ଞାନ, କଳା ଓ ଯେକୌଣସି ଅନୁମାନ ଏବଂ ମାନବୀୟ ସମ୍ପର୍କାଦି ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସେ ନିରପେକ୍ଷ ।

ଏହି ନିରପେକ୍ଷଭାବ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିପାଇଁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଆବଶ୍ୟକ । ଯେକୌଣସି ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି କଥାକୁ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କାରଣ ସହିତ ନିରପେକ୍ଷଭାବେ ବିଚାର କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତି ଅଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । କାରଣ ଏହି ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି କଥାରେ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଆସକ୍ତି ଭାବ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଇଚ୍ଛା ଓ ଜିଦ୍ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଆହୁରି ଅନେକ ପ୍ରଶ୍ନରେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜିଦ୍ ଥାଇପାରେ । ଆମର ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସି ଇଚ୍ଛା ବା ଜିଦ୍ ନାହିଁ – ମାତ୍ର ଧର୍ମ, ସାହିତ୍ୟ ଓ ରାଜନୀତିର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଶ୍ନ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ଜିଦ୍ ରହିଛି । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଇଚ୍ଛା ଓ ଜିଦ୍ ନ ରଖି ଅନାସକ୍ତ ଭାବେ ଯେ ସବୁ ପ୍ରଶ୍ନର ବିଚାର କରନ୍ତି, ତାଙ୍କରି କେବଳ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତି ଅଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ ।

ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋଭାବାପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମତାମତ ବା କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଯେ ସବୁବେଳେ ସତ୍ୟ, ଏପରି ଆଦୌ ନୁହେଁ ଏବଂ ଏଇଥିପାଇଁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ମହତ୍ତ୍ୱ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋଭାବାପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ତାଙ୍କର ମତାମତ ବା ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ସତ୍ୟ ବୋଲି କେବେ ଭାବିବେନି । ତାଙ୍କର ଯୁକ୍ତିରେ କୌଣସି ଭୁଲ ଦର୍ଶାଇଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଯୁକ୍ତିଠାରୁ ବଳିଷ୍ଠ ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ କେହି ଅନ୍ୟ ଏକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ ସେ ତାକୁ ସହଜଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିନେବେ । କାରଣ ତାଙ୍କର କୌଣସି ମତ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତିଭାବ ନାହିଁ । ଦୁଇଜଣ ଭୂତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ଙ୍କୁ ଯଦି କୌଣସି ଖଣି ଅଞ୍ଚଳର କେତେ ଖଣ୍ଡ ଶିଳା ଦିଆଯାଏ ଓ ଏଗୁଡ଼ିକର ଉପାଦାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ମତାମତ ପଚରାଯାଏ, ତେବେ ଭୂତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍ ଦୁହେଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉତ୍ତର ଦେବା ସମ୍ଭବ । ଶିଳାଖଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକୁ ବିଜ୍ଞାନାଗାରରେ ସାବଧାନ ଭାବେ ପରୀକ୍ଷା କଲେ ହୁଏତ ଜଣାପଡ଼ିବ ଯେ ଏ ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଅନେକାଂଶରେ ଠିକ୍ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣକ ଅଧିକ ଭୁଲ୍ ମତ ଦେଇଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଶିଳାର ଉପାଦାନ ଅନୁମାନ କରିବାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଜଣଙ୍କର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରିବନି । ତେଣୁ ସେ ବିଜ୍ଞାନାଗାରର ରିପୋର୍ଟକୁ ସହଜଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିନେବେ । ମାତ୍ର ଶିଳାର ପରୀକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯାହା ସତ୍ୟ,

ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା ସତ୍ୟ ନୁହେଁ । ଜଣେ ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ଉଦାହରଣ ନିଆଯାଇପାରେ । ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚକ ଓ ବିଜ୍ଞାନାଗାରର ପରୀକ୍ଷକ ଉଭୟେ ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମାନ । ଉଭୟଙ୍କ କାମ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା, ମାତ୍ର ଅନେକ ସମାଲୋଚକ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଇଚ୍ଛାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହେଉଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଯେଉଁ କବିଙ୍କର କବିତା ଭଲ ଲାଗେ, ସେ ସେହି କବିଙ୍କର ସପକ୍ଷରେ ରହି ସମାଲୋଚନା କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟ କବିଙ୍କର କବିତା ସମାଲୋଚନା କଲାବେଳେ ସେ କବିତାର ସଂଜ୍ଞା ଓ ଉତ୍ତମ କବିତାର ଲକ୍ଷଣ କବିଙ୍କର ସପକ୍ଷରେ ଗଲାଭଳି କହିଥାନ୍ତି । ମୋଟ ଉପରେ ସେ ସମାଲୋଚନା କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଓକିଲାତି କରିଥାନ୍ତି । ଏପରି ସମାଲୋଚନାରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ଅଭାବ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ତେଣୁ କେହି ବଳିଷ୍ଠ ଯୁକ୍ତି କରି କବିଙ୍କର ଦୋଷଗୁଣ ଦେଖାଇଲେ ସେ ତାକୁ ସହଜଭାବେ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ବରଂ ବିରୋଧ କରିଥାନ୍ତି ।

ଅନାସକ୍ତ ଭାବ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବରୁ ମୁକ୍ତ ରହି ବିଚାର କରିବା ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଲକ୍ଷଣ । ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଶାସ୍ତ୍ରର ମତଠାରୁ ମୁକ୍ତ ରହି ସମାଜର ପ୍ରଚଳିତ ମତଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ନ ହୋଇ ସ୍ୱାଧୀନଭାବେ ବିଚାର କରିବା ଏକ କଠିନ ମାନସିକ ଅଭ୍ୟାସ । ଏହା ଅଧ୍ୟୟନ, ଗଭୀର ଚିନ୍ତା ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଅନାସକ୍ତ ଭାବ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ସତ୍ୟ ବୋଲି ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋଭାବାପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି କେବେ ଭାବିବେନି । ସେହି ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରେ ଓ ତାଙ୍କ ଯୁକ୍ତିରେ କିଛି ଭୁଲ ଥାଇପାରେ, ଏକଥା ସେ ମନେ ରଖିଥିବେ । କାରଣ କୌଣସି ମତ ପ୍ରତି ସେ ଆସକ୍ତ ନୁହନ୍ତି ।

କୌଣସି କଥାର ଆଲୋଚନା କଲାବେଳେ ସତ୍ୟର ଉଦ୍‌ଘାଟନପାଇଁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତି ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଆବଶ୍ୟକ, କିନ୍ତୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତି ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଯେ କୋଟିକେ ଗୋଟିଏ ଏହା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ବିଜ୍ଞାନ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ବିକାଶ ଦିଗରେ କିପରି ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି, ତାହା ବିଚାର କରିବାର କଥା, ମାତ୍ର ବିଜ୍ଞାନରେ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିବା ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତି ଏ ଦୁଇଟି ପୂରାପୂରି ଅଲଗା ଜିନିଷ । ଯେ ବିଜ୍ଞାନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିଛି, ତା'ର ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତି ଥିବ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ବିଜ୍ଞାନ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତି ଉଭୟେ ପରସ୍ପର ସହିତ ଜଡ଼ିତ – ଏ କଥା ଠିକ୍ । ବିଜ୍ଞାନର ବିଭିନ୍ନ ଆବିଷ୍କାର ମନୁଷ୍ୟର ଅନେକ ଭିତ୍ତିହୀନ ଆମ୍ରୁଚିକର ବିଶ୍ୱାସ ଉପରେ କୁଠାରାଘାତ କରିବା ଫଳରେ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ନିଜର ବିଶ୍ୱାସ ଉପରେ ସନ୍ଦେହ ପ୍ରକାଶ କରି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସାବଧାନତା ସହିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ସୂଚନା :

ନିରପେକ୍ଷ - ସ୍ୱାଧୀନ, ପକ୍ଷପାତଶୂନ୍ୟ

ଭିତ୍ତି - ମୂଳଦୁଆ

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ - ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ, ନ୍ୟାୟ

ବାର୍ଟ୍ରାଣ୍ଡ ରସେଲ୍ - ଜନ୍ମ (୧୮୭୨) ଇଂଲଣ୍ଡର ୱେଲସ୍ ପ୍ରଦେଶରେ । କେମ୍ବ୍ରିଜ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗଣିତର ଛାତ୍ର । ସେହିଠାରେ ଅଧାପନା । ୧୯୫୦ ମସିହାରେ ସେ ସାହିତ୍ୟରେ ନୋବେଲ ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିଲେ । ସେ ଏକାଧାରରେ ଗଣିତ, ଦର୍ଶନ, ସମାଜର ଚିନ୍ତାନାୟକ ତଥା ମନୁଷ୍ୟ ନିୟତି ଲାଗି ଜଣେ ଅଗ୍ରଗାମୀ ସଂଗ୍ରାମୀ ।

ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ - ଆକସ୍ମିକ

ଆସକ୍ତି - ଲିପ୍ତ ହେବା, ଜଡ଼ିତ ହେବା

ନିସ୍ପୃହ - ଅନାଗ୍ରହ, ଆକାଂକ୍ଷାଶୂନ୍ୟ

ବିରଳ - ଅଳ୍ପ ପରିମାଣ, ଯାହା ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

ବାହୁଲ୍ୟ - ବହୁଳତା, ଅତିଶୟୋକ୍ତି

ଆଲ୍‌ଡସ୍ ହକ୍‌ସଲେ - ଆଲ୍‌ଡସ୍ ହକ୍‌ସଲେ (୧୮୯୪-୧୯୬୩)ଙ୍କ ଜନ୍ମ ଇଂଲଣ୍ଡର ଗୋଡ଼ାଲମିଙ୍ଗ୍ ସରେ (Godalming surrey) । ସେ ଜଣେ ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ମାନବବାଦୀ ମଣିଷ ।

ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉତ୍ତରମୂଳକ :

୧. ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ପରିଚୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖକ କ'ଣ କହିଛନ୍ତି ?

୨. ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋଭାବ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବିରଳ ବୋଲି ଲେଖକ କାହିଁକି କହିଛନ୍ତି ?

୩. ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କରିପାରେନା କାହିଁକି ?

୪. ମଣିଷର ବିଶ୍ୱାସଗୁଡ଼ିକ ଭିତ୍ତିହୀନ ମଧୁର ସ୍ୱପ୍ନ - ଏହାର ଏକ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

୫. ସମୟ ସମୟରେ ମଧୁର ସ୍ୱପ୍ନରେ ବାଧା କାହିଁକି ଆସେ ?

୬. ଅତ୍ୟଧିକ କଳ୍ପନାବିଳାସୀଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖକ କ'ଣ କହିଛନ୍ତି ?

୭. କେଉଁ ପ୍ରକାର ମନୋଭାବ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ବିରୋଧୀ ?

୮. ନିଜ ମତ ଠିକ୍ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାପାଇଁ ଆମେ କାହାକୁ ଅସ୍ତ୍ର ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଉଁ ?

୯. ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତରାୟ କ'ଣ ?

୧୦. ଅନାସକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ହିଁ ହେଉଛନ୍ତି ଆଦର୍ଶ ମାନବ - ଏ କଥା କିଏ କହିଛନ୍ତି ?

୧୧. ଅନାସକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କାହିଁକି ଆଦର୍ଶ ମାନବ କୁହାଯିବ ?

୧୨. ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତି ନିମିତ୍ତ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଆବଶ୍ୟକତା କ'ଣ ?

୧୩. ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ମହତ୍ତ୍ୱ ସଂପର୍କରେ ଲେଖକ କ'ଣ କହିଛନ୍ତି ?

୧୪. ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚକ ଓ ବିଜ୍ଞାନାଗାରର ପରୀକ୍ଷକ କେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମାନ ?
୧୫. ସମାଲୋଚନା ଓ ଓକିଲାତି ମଧ୍ୟରେ କି ପ୍ରକାର ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଛି ?
୧୬. ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ଲକ୍ଷଣ କ'ଣ ?
୧୭. କେଉଁ ପ୍ରକାର ସମାଲୋଚନାରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋଭାବର ଅଭାବ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ ?
୧୮. ସ୍ୱାଧୀନଭାବେ ବିଚାର କରିବାପାଇଁ କ'ଣ କରିବାକୁ ହେବ ?

ସପ୍ରସଙ୍ଗ ସରଳାର୍ଥ ଲେଖ :

୧୯. ସତ୍ୟର ଆବିଷ୍କାରଦ୍ୱାରା ସମୟ ସମୟରେ ଆମର ମଧୁର ସ୍ୱପ୍ନରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ, ମାତ୍ର ତାହା କ୍ଷଣିକ ।
୨୦. ନିଜେ ପ୍ରକୃତରେ ଯାହା ନିଜ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାହାଠାରୁ ଅତି ଉଚ୍ଚ ଧାରଣା ମନୁଷ୍ୟର ଥାଏ ।
୨୧. ମାତ୍ର ଶିଳାର ପରୀକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯାହା ସତ୍ୟ, ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା ସତ୍ୟ ନୁହେଁ ।
୨୨. ମାତ୍ର ବିଜ୍ଞାନରେ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିବା ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତି ଏ ଦୁଇଟି ପୂରାପୂରି ଅଲଗା ଜିନିଷ ।

ଦୀର୍ଘ ଉତ୍ତରମୂଳକ :

୨୩. ପଠିତ ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଭିତ୍ତିକରି ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣନ କର ।
୨୪. ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତରାୟଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖକଙ୍କ ମତ ଆଲୋଚନା କର ।
୨୫. ଯେ ବିଜ୍ଞାନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିଛି, ତା'ର ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତି ଥିବ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । - ଏହି ଉକ୍ତିଟିର ଯଥାର୍ଥତା ବୁଝାଇ ଲେଖ ।
୨୬. ଆଧୁନିକ କାଳରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ଆବଶ୍ୟକତା ସଂପର୍କରେ ତୁମ ଅନୁଭୂତିରୁ ଗୋଟିଏ ଅନୁଚ୍ଛେଦ ଲେଖ ।

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉତ୍ତରମୂଳକ :

୨୭. ନିମ୍ନରେ କେତୋଟି ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ଦିଆଯାଇଛି । ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବିଶେଷଣ ପଦରେ ପରିଣତ କର ।
ଉଦ୍‌ଘାଟନ, ଉତ୍ସାହ, ଚିନ୍ତା, ବିଶ୍ୱାସ, ପରିବର୍ତ୍ତନ
୨୮. 'ଧୀରସ୍ଥିର' ଗୋଟିଏ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦ । ପ୍ରସଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ବାଛି ଲେଖ ।
୨୯. ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ବାକ୍ୟ ଗଠନ କର ।
ନିରପେକ୍ଷ, ଅନ୍ତରାୟ, ଅଭ୍ୟାସ, ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ, ବିରଳ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ।
୩୦. ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ସନ୍ଧିବିଚ୍ଛେଦ କର ।
ସ୍ୱପ୍ନାବସ୍ଥା, ପରୀକ୍ଷା, ମନୋଭାବ, ଆବିଷ୍କାର, ଉଦ୍‌ଘାଟନ, ପରସ୍ପର, ମତାମତ ।

୩୧. 'ବିଜ୍ଞାନ' ଶବ୍ଦରେ 'ଇକ' ଯୋଗ କରି 'ବୈଜ୍ଞାନିକ' ଶବ୍ଦଟି ଗଢ଼ାଯାଇଛି ।

ପଠିତ ପ୍ରବନ୍ଧରୁ 'ଇକ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗରେ ଗଠିତ ଶବ୍ଦମାନ ବାଛି ତାହାର ତାଲିକା କର ।

୩୨. 'ଜଳାଞ୍ଜଳି' ଶବ୍ଦ ପରି ଚାରିଗୋଟି ଶବ୍ଦ ଲେଖ । ଶେଷରେ 'ଅଞ୍ଜଳି' ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବ ।

୩୩. ନାହିଁ ସ୍ପୃହା ଯାହାର – ନିସ୍ପୃହ

ସେହିପରି କ'ଣ ହେବ ଲେଖ ।

(କ) ନାହିଁ ଆସକ୍ତି ଯାହାର –

(ଖ) ନାହିଁ ଭୁଲ ଯାହାର –

(ଗ) ନାହିଁ ଅଭିମାନ ଯାହାର –

୩୪. ବହୁଳ ଶବ୍ଦରେ 'ଯ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗିଲେ ନୂଆ ଶବ୍ଦଟି ହୁଏ 'ବାହୁଲ୍ୟ' । ତଳଲିଖିତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କରେ 'ଯ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୋଗକରି ନୂତନ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଲେଖ ।

ସରଳ, ମଧୁର, ତରଳ, ପ୍ରଧାନ, ଗମ୍ଭୀର

ତୁମପାଇଁ କାମ :

୩୫. ଲେଖକଙ୍କ ରଚିତ 'ବିଜ୍ଞାନ ଦୃଷ୍ଟି' ବହିଟି ସଂଗ୍ରହ କରି ପଢ଼ ।

୩୬. ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତିର ବିକାଶ ନ ହେଲେ ସମାଜରେ କି କି ଅସୁବିଧା ଘଟିବାର ଆଶଙ୍କା ରହିଛି ସେ ସଂପର୍କରେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଆଲୋଚନା ସଭାର ଆୟୋଜନ କର ।

❖❖❖